

Lik učiteljice u hrvatskim djelima 19. stoljeća

Žugaj, Izidor

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:695127>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-21**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

IZIDOR ŽUGAJ

LIK UČITELJICE U HRVATSKIM DJELIMA 19. STOLJEĆA

ZAVRŠNI RAD

Pula, _____, _____ godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

IZIDOR ŽUGAJ

LIK UČITELJICE U HRVATSKIM DJELIMA 19. STOLJEĆA

ZAVRŠNI RAD

JMBAG: 0303064988

Studijski smjer: Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Predmet: Hrvatska književnost romantizma i realizma

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Daniel Mikulaco

Sumentorica: dr. sc. Dubravka Dulibić-Paljar, v. pred.

Pula, _____, _____ godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

_____

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu
Jurja Dobrile

u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

_____

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. RAZDOBLJE PROTOREAZIMA I REALIZMA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI..	2
3. AUTORI	4
3.1. AUGUST ŠENOA	4
1.1. IVAN PERKOVAC	5
1.2. KSAVER ŠANDOR GJALSKI	6
2. O DJELIMA	7
2.1. STANKOVAČKA UČITELJICA	7
2.2. BRANKA.....	9
2.3. ĐURĐICA AGIĆEVA	11
3. POLOŽAJ ŽENE U 19. STOLJEĆU	13
4. LIK UČITELJICE U DJELIMA 19. STOLJEĆA	15
5. UČENICI I UČENICE UNUTAR SUSTAVA ŠKOLSTVA.....	17
6. TRETMAN UČITELJICA	20
7. ZAKLJUČAK	22
8. LITERATURA.....	23
9. SAŽETAK.....	24
10. SUMMARY	25

1. UVOD

U ovom završnom radu osvrnut ćemo se na tri djela hrvatske književnosti: *Branku* Augusta Šenoe, *Stankovačku učiteljicu* Ivana Perkovca i *Đurđicu Agićevu* Ksavera Šandora Gjalskog. U početku ćemo govoriti o autorima, njihovom radu i biografijama općenito. Valja svakako napomenuti kako su sva tri djela nastala u razdoblju protorealizma, odnosno, realizma. U glavnom dijelu rada više ćemo se osvrnuti na djela, a poglavito na tri glavne junakinje: Martu, Đurđicu i Branku. Problematika tih djela polazi od statusa učiteljica u obrazovnom sustavu, a samim tim i problema na koje su nailazile tijekom svojega školovanja, rada i života općenito. Devetnaesto stoljeće pokazalo se kao nepovoljno razdoblje za prosvjetne radnice. Posao su nalazile teško, a kada bi se otvorio natječaj za namještenje, posao su najčešće dobili muški učitelji. Upravo s ovim problemima susrest će se i tri junakinje tih djela. Kroz povijesne izvore koji opisuju rad i položaj učiteljica u različitim sredinama, možemo izravno uočiti poveznice s radnjama tih triju djela. U ovom dijelu kroz pojedine opise događanja, ali i citate iz djela, pokušat ćemo što vjernije prikazati probleme, ali i način na koji su se s njima nosile naše junakinje. Nadalje, osvrnut ćemo se više na položaj žene u društvu i to ne samo kao učiteljice, nego i kao majke te koji je status imala u obitelji kao i u zajednici. Školovanje je ženama bilo gotovo pa nedostupno, a one koje su ga i započele često su morale prekinuti jer su svoje glavne zadaće morale vršiti u obitelji. Očekivanja od žena bila su da postane dobra majka, morala je naučiti raditi sve kućanske poslove, a školovanje i napredovanje u profesionalnom smislu bilo je posve zapostavljeno i, zapravo, smatralo se nevažnim za ženino ostvarenje u društvu. U tim izabranim djelima, koji realistično prikazuju lik učiteljice u seoskim sredinama, možemo iščitati i sam odnos prema učenicama i učenicima u nastavnom procesu i školovanju općenito. Upravo kroz ta tri djela i njegove junakinje moći ćemo upoznati školstvo i položaj koje su u društvu imale učiteljice u devetnaestom stoljeću.

2. RAZDOBLJE PROTOREAZIMA I REALIZMA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Hrvatska realistička književnost i dalje je neusuglašen pojam među hrvatskim književnim kritičarima i književnopovijesnoj znanosti uopće. Kao rubna godina spominje se 1881. godina, tj. godina smrti Augusta Šenoa, iako se navodi da se realistične težnje mogu pronaći i ranije i to upravo u radu samoga Šenoa. Upravo je smrt toga velikog književnika označila kraj jednog od najplodnijih književnih razdoblja u Hrvatskoj. (Nemec, 1995.; 133) Kao glavni nositelji hrvatskog realizma djelovali su Eugen Kumičić, Ante Kovačić, Ksaver Šandor Gjalski, Josip Kozarac, Vjenceslav Novak i Silvije Strahimir Kranjčević. Svi ti književnici rođeni su krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina, a književna povijest prepoznaje ih upravo kao nositelje hrvatskoga realizma. (Šicel, 2005.; 5) Za vrijeme svojega života Šenoa je uspio u literaturu uvesti Antu Kovačića, Augusta Harambašića i Ivu Vojnovića, a ostali autori svoje prve radove objavljuju upravo 1881. godine ili kasnije. (Šicel, 2005.; 5) Šenoa je svakako jedan od najistaknutiji propagatora realizma, a to nam svakako dokazuje njegov programatski članak *Naša književnost* iz 1865. godine. Šenoa se na jednom od sastanaka u Matici hrvatskoj izravno obratio piscima rekavši im da se od njih traži:

Budimo realistični, proučimo narod, pa ćemo polučiti svoj cilj.
Zaronite u kukavnu sadašnjost, posegnite za našom nesretnom
prošlosti pa ćete moći napuniti silne police historičkih i socijalnih
pripovijesti. (Šicel, 2005.; 6)

U svojim programskim i kritičarskim tekstovima o realizmu raspravljaju i Janko Jurković, Adolfo Veber Tkalčević. O prvim beletrističkim naznakama realizma u Hrvatskoj svjedoče i neki novelistički tekstovi iz pedesetih i šezdesetih godina: Veberova *Zagreпкиnja* (1855.) i Perkovčeva *Stankovačka učiteljica*. Generacija predvođena Augustom Šenoom najavljivala je putove kojima će se kretati pisci osamdesetih i devedesetih godina, a isto tako u tom naraštajnom prijelomu nije bilo znatnijeg međugeneracijskog razmimoilaženja oko shvaćanja i zadaće književnosti. (Šicel, 2005.; 6) Sukob se pojavljuje unutar generacije realista, tj. dolazi do sukoba između pravog i zdravog realizma s estetikom rugobe. Pojavljuju se žestoke polemike među samim realistima oko poimanja realizma i naturalizma. (Šicel, 2005.; 6) Novi naraštaj pisaca koji ima izniman utjecaj na realističko razdoblje, ali ga i

obilježava, ponesen je najvećim dijelom pravaškom orijentacijom i ideologijom. Smatraju kako je njihova dužnost da se kritički postavljaju prema društvenoj i političkoj stvarnosti osamdesetih godina. (Šicel, 2005.; 106) Beletristi su imali tendenciju da svoja djela grade na literarno dopustivoj didaktičkoj tendenciji ukazivanja na negativne strane narodnog života. Pisali su na taj način kako bi pokušali stvoriti viziju rješenja za izlaz iz opće političko-društvene, gospodarske i moralne krize. Miroslav Šicel u knjizi *Pregled novije hrvatske književnosti* tako sažima ključne probleme i teme kojima se bave gotovo svi pisci tog razdoblja ističući kao prvo političko pitanje odnosa Hrvata prema Mađarima ili Austriji, ali i međusobni odnos političkih stranaka u Hrvatskoj. (Šicel, 1971.; 76) Drugi ključni problem koji se u tom razdoblju nameće i kao literarna tema jest problem plemstva u okviru procesa društvenog razvoja građanskog društva. (Šicel, 1971.; 77) Uz taj motiv nailazimo na pitanje odnosa grad – selo. Dolazi do pokušaja prelaska iz niže klase u višu, a to se upravo radilo školovanjem u gradskim sredinama. Samim tim pojavljuje se problem odnosa građanina prema seljačkom sinu koji se kroz vrijeme sve više afirmira u gradu. (Šicel, 1971.; 77) Zanimljivo je da su gotovo svi pisci koji su pisali o tom problemu imali poprilično kritičko i negativno stajalište prema građanstvu, a jedino u seljaku vide izvor zdrave snage koja nažalost propada zbog građanstva. (Šicel, 1971.; 77) Zaključno za to razdoblje možemo reći kako su određeni pisci pokušali smjelo ići u korak sa stranim idejama i strujama, a s druge strane imamo grupu pisaca koji su svoje uzore tražili u tradicionalnoj književnosti, no nisu bježali od stranoga.

3. MONOGRAFSKI PRIKAZ AUTORA

3.1. AUGUST ŠENOA

August Šenoa rodio se 14. studenoga 1838. godine u Zagrebu. Središnja je ličnost svojega književnoga vremena i vrlo plodan pisac, a upravo zato smatraju ga klasikom hrvatske književnosti. (Šenoa, 1969.) Šenoa je vršio dužnosti pravnika i zagrebačkog senatora. Kada govorimo o njegovom književnom životu i zaslugama, možemo reći kako je upravo on moderni organizator hrvatskoga književnog života, otac hrvatskog romana, umjetnički prikazivač hrvatske povijesti, lirik, feljtonist, kazališni kritičar itd. (Šenoa, 1969.) Šenoa brzo osvaja široke mase čitatelja, a i danas spada i smatra se jednim od najčitanijih hrvatskih književnika uopće. Najpoznatija djela su mu: *Ljubica*, *Turopoljski top*, *Prijan Lovro*, *Čuvaj se senjske ruke*, *Seljačka buna*, *Diogeneš*, *Prosjak Luka*, *Zlatarovo zlato*, *Branka* i brojna druga djela. Svoje iznimno zanimanje i uživiljenost u narodnu prošlost Šenoa pokazuje i u svojim pjesmama koje je nazvao *Povjestice*, a koje obiluju motivima iz hrvatske prošlosti. Osim toga, Šenoa pridonosi umjetničkom razvoju stiha što također valja napomenuti. Za vrijeme svojega života pokušao se baviti i politikom, no odustaje od toga kada shvaća da je prevaren. 1877. god. postaje predsjednikom Matice hrvatske. Njegov grad Zagreb pogađa potres te se narušava njegovo, već ionako, loše zdravstveno stanje. (Šenoa, 1969.) Upravo nakon potresa obolijeva od upale pluća te 1881. godine umire u svojem domu. Zadnje dane svojega života posvetio je pisanju *Kletve*, a kada je uvidio da je bolest uzela maha i da je iznemogao, *Kletvu* je dao pisati Slavi i Milanu, a on je diktirao. Poznat po tome da iznosi svoja uvjerenja i mišljenje, Šenoa je 1865. u časopisu *Glasonoša* objavio svoj programski napis *Naša književnost* u kojemu iznosi svoje misli o književnosti. (Šicel, 1997.)

1.1. IVAN PERKOVAC

Ivan Perkovac rođen je 23. svibnja 1826. u Harmici nedaleko od Zagreba. Završio je pučku školu u Zagrebu i gimnaziju u Kaniži. 1848. godine svjestan je da nije fizički spreman za vojne i ratne napore, odlučio je ne javiti se u dobrovoljce Jelačićeve vojske. Ipak, želio je na neki način pridonijeti te je s Petrom Preradovićem i Ognjeslavom Utješanovićem radio na organizaciji vojske. (Frangeš, 1968.; 7) U tom je razdoblju ostavio književno svjedočanstvo u kasnije napisanim i objavljenim *Crticama iz Bojnog odsjeka*. U razdoblju od 1851. do 1853. bio je tajnik Matice ilirske, urednik časopisa *Neven* i student prava. Perkovac je nedugo nakon toga obolio od sušice koja je velikim dijelom upotpunila njegov boemski život. Njegova obitelj, a djelomično i on sam, živjeli su od šivanja kojim se bavila njegova žena Adela. (Frangeš, 1968.; 8) Jedan period radio je i kao novinar te je mnogo pisao zagrijavajući cijelu tadašnju političku atmosferu. Perkovac je bio govornik koji ne gladi, ne uljepšava, ne zaobilazi i ne prešućuje. Radio je danonoćno, noću je pisao članke za *Pozor* i obavljao uredničke poslove, a preko dana prisustvovao sjednicama sabora ili odbora. (Frangeš, 1968.; 9) U *Vijencu*, gdje je bio i urednik objavio je svojih svih pet pripovijedaka: *I žene ljube iskreno*, *Kitica*, *Župnikova sestra*, *Šljivari*, *Stankovačka učiteljica*. Isto tako objavio je i *Crtice iz Bojnog odsjeka*, ali i svoje ostale naučno-popularne i obrazovne članke čiji sadržaj i namjeru otkrivaju i sami naslovi: *Estetička obrazovanost*, *Uz put ob uzgoju*, *O zvanju i rodoljublju žena*, *Tegobe i zahtjevi pučkoga učiteljstva* itd. (Frangeš, 1968.; 15) Perkovčeve umne i moralne kvalitete učinile su ga jednim od naših prvih ljudi 19.st. Umro je u Samoboru, 16. travnja 1871. pod tuđim, gostoljubivim i prijateljskim krovom. (Frangeš, 1968.; 18)

1.2. KSAVER ŠANDOR GJALSKI

Ksaver Šandor Gjalski, pravim imenom Ljubomil Tito Josip Franjo Babić, rođen je 26. listopada 1854. godine u Gredicama, a u istom mjestu umire 9. veljače 1935. godine. Govoreći o Gjalskom kao književniku, možemo reći kako je kao pisac i čovjek u potpunosti vezan za tlo i vrijeme koje ga je oblikovalo. Kritičari smatraju kako ga je upravo to oblikovalo više nego njegovi estetski ukusi, nastojanja i stajališta. (Brnčić, 1997.; 7) Književni krov Gjalskog iznimno je bogat, a pokriva razdoblje od više od pedeset godina. Pojavljuje se svojom prvom pripovijetkom *Illustrissimus Battorych* koju objavljuje 1884. godine, a posljednji tekst mu je *Zagorje* iz 1931. godine. (Brnčić, 1997.; 7) Iako je njegov opus iznimno bogat, književno djelovanje možemo podijeliti na tri temeljne tendencije. Ponajprije želi umjetničkim perom sačuvati od zaborava stare zagorske kurije, simpatične plemiće i plemenitaše, osobite interijere i pejzaže. (Brnčić, 1997.; 8) Dalje možemo reći kako svojim radom želi pridonijeti razotkrivanju stvarnosti društvenih zbivanja, ponajviše Khuenova vremena, te zabilježiti povijest sudbine hrvatskog čovjeka od seljaka do malog školnika ili posljednjeg činovnika u borbi za samoodržanjem. (Brnčić, 1997.; 9) Kao treću tendenciju valja navesti njegovo izražavanje nemogućnosti idealnog odnosa čovjeka i prirode, ali i patnju uzrokovanu narušenim skladom. Tim želi izraziti pesimistički svjetonazor prema kojemu čovjek ne može pobjeći od svoje zle sudbine. (Brnčić, 1997.; 9) Prepoznatljiv prema svojoj karakterizaciji likova, Gjalski nam prikazuje manje emotivnu angažiranost, a više samu općenitu karakterizaciju. Daje nam vanjske opise s više realističkih detalja, a isto tako jezik kojim likovi govore doprinosi njihovoj profinjenoj karakterizaciji. (Brnčić, 1997.; 16) Sklonost prema novim književnim traženjima dolazi do izražaja upravo u djelu *Đurđica Agićeva*. Gjalski se dotiče konflikta hrvatskog intelektualca s njegovom društvenom sredinom. U toj problematici ne ostaje samo na socijalnoj problematici, nego ulazi u unutarnji svijet pomalo pasivnog i zbunjenog lika. (Brnčić, 1997.; 18) Gjalski će uvijek ostati zanimljiv kao kroničar svog doma, ali i kao unositelj novina u hrvatskoj književnosti.

2. O DJELIMA

2.1. STANKOVAČKA UČITELJICA

Djelo Ivana Perkovca *Stankovačka učiteljica* kratka je pripovijetka. Pripovijetka je uprizorena u obliku pisama koje mlada učiteljica Marta Božić šalje svojoj prijateljici Klarici i kroz tekst pisama pokušava joj dočarati zgone koje su je zadesile na njenom prvom namještaju. Marta Božićeva odlazi u Stankovac te ostavlja svoju bolesnu majku u Zagrebu, no Klara joj je obećala kako će brinuti o njoj. Već pri samom dolasku Klara je naišla na nerazumijevanje mještana Stankovca. U jednom od pisama piše Klari: Većina je stanovnika kritizirala Martu, ali je ipak našla prijatelje i potporu u obitelji Šavorić. U jednom od pisama napisala je:

Ionako još nisam ovdje nikomu u volju ušla. Jedina mi je za sada prijateljica Šavorićka, ona sudinja koje koje smo prospale prve noći. Dobra je duša; smatra me sirotom koju treba pomilovati a kadšto i nahraniti. (Frangeš, 1968.; 32)

Ona je u Stankovac došla kako bi vodila razred za djevojčice, no nije imala gdje voditi nastavu. Sva sanjarenja o nastavi koju bi trebala voditi u prekrasnoj učionici s mnoštvom djece, pala su u vodu. Klari je napisala da bi se ona najradije smijala tankoćutnosti koju je ona zatekla kada je stigla na svoje radno mjesto. Tijekom svojega rada Marta je upravo zbog načina provođenja nastave bila osuđivana. Njene pedagoške metode nisu se poklapale s metodama drugih, npr. svećenika i imućnijih stanovnika Stankovca. Marta je s djecom imala divan odnos, pričala im je priče, vodila u šetnje i igrala se s njima. Klari je svoju ogorčenost opisala u jednom od pisama:

Vide nas kadšto mrki ljudi, djeca su živa, a ja med djecom: da čuješ onda čudnih prigovora. Nema u te učiteljice ozbiljnosti, nema dostojanstva; sva joj je briga samo igra i zabava – smušena je!... Da znadu, kao što ti znaš, kolika mi je muka ovog proljeća tištala srce, ne bi mi uz djecu zamjerali veselu ćud! (Frangeš, 1968.; 49)

Na većinu primjedbi Marta bi se najčešće oglušila i nastavila boriti i zalagati za svoj način rada. Jednog dana selo je pogodio strašan požar koji je uz brojne kuće uništio i onu Martinu u kojoj je boravila. Kada se vratila s ljetnih praznika iz Zagreba, sazna kako su njezinu učionicu predali učitelju koji je vodio nastavu za dječake. Za pomoć se obratila kapetanu Granoši koji je nesretan u ljubavi te joj ispriča svoju priču o bivšoj zaručnici. Granoša joj odluči pomoći i kaže joj kako ima plan za izgradnju nove zgrade s dvije učionice i stanom za učiteljicu. Nakon toga počne iskazivati svoju naklonost prema Marti i stade joj hvaliti kosu, oštroumlje i ljepotu njezinih očiju. Svaki njihov susret za njega je bio poseban i svaki bi pamtio. Obitelj Šavorić bila je sretna zbog njih dvoje. Marta je na svom namještenju nailazila na brojne prepreke i nedaće, ali ju je ljubav prema učiteljskom zvanju vodila dalje. Na kraju je zaslužno dobila ljubav kakvu je zaslužila. U zadnjem pismu poslanom prijateljici Klari nije mogla sakriti svoju sreću:

Pitao me je Granoša kao u šali neće li mi sada dodijati učiteljevanje. Usuprot, sada će me istom pravo veseliti. Osnova nove škole mora se dakako promijeniti radi našega stana. (...) Cjelujem te nebrojeno puta; hoću da te naskoro uistinu ogrlim. Dođi da vidiš kakva je sada tvoja presretna Marta. (Frangeš, 1968.; 70)

2.2. BRANKA

Branka Augusta Šenoa je pripovijetka koja se prema današnjim mjerilima može svrstati i pod roman, i to upravo zbog velikog broja likova. Šenoa piše upravo ono što je u to vrijeme aktualno. Žena je u to vrijeme imala važne uloge ne samo kao majka, nego i kao nositeljica vrijednosti čitave zajednice.

Branka Kunić glavni je lik ove pripovijetke. Kako je mlada ostala bez oba roditelja, ostala je živjeti s bakom u Zagrebu, u Vlaškoj. Imala je najbolju prijateljicu Herminu koja je bila zaokupljena mislima o udaji i braku, a Branka je bila vođena idejom da je njezino ostvarenje u tome da kao učiteljica pomaže svojem narodu. S obzirom na to da se u Zagrebu nije mogla zaposliti, posao je dobila u zapuštenom selu Jalševu. Branka je opisana kao neobična djevojka, a moglo bi se reći i kao čudo od djevojke. Tadašnji svijet opisan je kao okrutan prema djevojkama, kao onaj koji od njih zahtijeva više od muškaraca.

No želi li djevojka pravo steći da se smije gibati po laštenom parketu, svakako je potrebit i glasovir, pjevanje, crtanje, francuština, gimnastika... Na nesreću osuđen je vrh toga ženski spol i na švelo, vezivo, pletivo, a ne smije se plašiti ni plamena domaćeg ognjišta. Štoviše, ta gospođica postat će danas sutra majkom, pa bi dakako morala još učiti velevažan predmet »nauk o čistom srcu i plemenitoj duši«. (Šenoa, 2003.; 27)

Već na samom početku njezina putovanja Branka je naišla na brojne neugodnosti, baš kao Marta i Đurđica kada su odlazile u Stankovac i Pazarince. Kada je uvidjela da je njezin predviđeni smještaj u jako lošem stanju, odluči prespavati u gostionici gdje joj je mesarica govorila o ljudima iz Jelaševa i kako se mora čuvati glasina:

Molim vas, draga moja, čuvajte se jalševačkih baba ko žeravice, govorite malo pred njima, i kad vam stane strina Kata preklapati i ovo i ono proti strini Bari, a vi i ne slušajte, umiješate li se u tu kritiku makar za mrvicu, još će smisliti na vas da ste joj vi svojim jezikom crnili obraz. (...)Uostalom, upoznat ćete ionako s vremenom sve(...) (Šenoa, 2003.; 107)

Neugodne situacije nastavile su se tako nizati jedna za drugom. Kada je došla u školu, dočekali su je neprijateljski raspoloženi učitelj i njegova žena. Vjerovali su kako je Branka uzela posao Šilićevoj supruzi, iako ona nije bila kvalificirana za rad u školi. Nakon toga smjestili su je u neuredan, prašnjav i prljav stan za učitelje. Ipak, naišla je na gradonačelnika koji joj odluči pomoći i shvaća kako Šilić i njegova žena ne rade za dobrobit zajednice. Kada su shvatili koliko Branka dobro radi svoj posao, odluče obnoviti školu i stan za njihovu novu učiteljicu. Za vrijeme nastave na proplanku s djecom Branku je uočio grof Belizar koji je u potpunosti bio oduševljen njezinim načinom rada. Branka je u razgovorima sa župnikom saznala kako je grofa Belizara majka u potpunosti udaljila od Hrvatske. Upravo se zbog toga grofu svidio način na koji Branka radi s djecom. Učila ih je o zakonitostima u prirodi, a ono najvažnije, pokazivala je ljubav prema domovini. Marić, Šilić i Mišoci i dalje nisu mogli podnijeti Branku pa su Marićeva rođaka zamolili da u novinama napiše članak pun laži o učiteljici iz maloga sela. Unatoč svemu Branku je bodrio seoski župnik da i dalje ustraje u radu. Kada je došla provjera znanja pred komisijom Brankini učenici su sve znali, a Šilićevi ništa. Upravo taj događaj bio je Brankina velika pobjeda. Župnik joj je pomogao da se otkriju sve spletke i urote koje su se radile protiv Branke. Kada se Brankin uspjeh proćuo, dobila je poziv u Zagreb kako bi tamo vršila posao učiteljice. Iako je isprva htjela raditi u Zagrebu, Branka je nakon poziva odlučila ostati u Jelaševu. Grof Belizar, kojem se Branka svidjela na prvi pogled, odluči je zaprositi, a ona i pristane. Branki je isprva bilo čudno kako se jedan bogati, imućni plemić želi oženiti za siromašnu djevojku, no on se zbog nje odlučio vratiti domovini s kojom dugo vremena nije imao nikakvu povezanost. Branka na kraju odluči posjetiti majčin grob jer kao da je željela s njom podijeliti svoju sreću.

Majko! Majko! – kliknu Branka, klonuv na koljena – oh, vidim, i ti si sretna, jer se kroz ruže iz groba smiješiš svojoj jedinici! (...)Hvala ti na tvom daru, Belizare moj, a za uzdarje reći ću ti, da pleme grofova jaševačkih izumrijeti neće. (Šenoa, 2003.; 283)

2.3. ĐURĐICA AGIĆEVA

Roman *Đurđica Agićeva* vjerna je slika sudbine jedne hrvatske učiteljice koja djeluje u razdoblju nepovoljnog za ovo zvanje. Kao glavnu temu tog djela možemo istaknuti sociološku i kulturnu zaostalost hrvatskog seljaštva i hrvatskog sela, a isto tako valja napomenuti nepismenost, korumpiranost i pokvarenost predstavnika ladanjske uprave i inteligencije. (Lőkös, 2010.; 197)

Glavna junakinja romana je djevojka Đurđica koja je završila preparandiju u institutu zagrebačkih opatica. Četiri godine nakon završetka školovanja za učiteljicu Đurđica je slala molbe na razna mjesta, ali nigdje nije bila primljena. Njezini otac i majka svaki su put s Đurđicom iščekivali odobrenje i poziv na rad.

Tako je bilo pune četiri godine. Božja milost kao da nije marila za molitve Đurđičine. Kapetan je Agić izgubio sve nade. Đurđica je isto tako trpjela. Navršila je već dvadeset dvije godine, a još uvijek je na teret roditeljima. Zar se za to toliko učila, tolike noći probdila uz knjige, dok su njezine vršnjakinje lebdile po plesnim dvoranama? (Tonković, 2016.; 341)

Jednoga je dana napokon došao pozitivan odgovor na molbu te Đurđica odlazi u slavonsko selo Pazarinci. Đurđica i roditelji nisu mogli sakriti strah jer se bližio trenutak rastanka koji je za Đurđicu značio odlazak u nepoznato. Stari kapetan Agić i njegova žena o Slavoniji nisu imali lijepo mišljenje pa su se tako preispitali o njezinu odlasku u Pazarince.

Sav vijek svoj proživio u gornjim stranama te je za slavoniju mislio da to nije nego užasna nedogledna ravnica, puna vječnog blata i baruština, iz kojih se vječno ishlapljuje groznica. Ni kapetanica nije o Slavoniji bolje mislila, štoviše, njoj su munule taj mah glavom grozne slike o strašnim, dva hvata visokim razbojnicima... (Tonković, 2016.; 344)

Baš kao Branki i Marti i Đurđici su već na samom početku počeli problemi s kojima se teško borila. Prvo putovanje vlakom za Đurđicu je bilo čudno i nepodnošljivo, nije se mogla prilagoditi na toliki broj ljudi, a nije joj odgovaralo ni neudobno putovanje. Prolazeći kroz teške situacije, Đurđica bi se sjetila obitelji i svoje sobe, a suze bi

potekle same od sebe. Zbog velikog broja putnika konduker je odlučio pet muškaraca poslati u vagon u kojem je bila Đurđica. Među njima bila su gospoda uglednog ponašanja: Toni Glavarević, Hanibal Radmanović i Smiljanić. Put do Pazarinaca nije bio nimalo lak, loši vremenski uvjeti, pregršt ljudi i brojne druge situacije u Đurđici su stvarali tugu i nemir. Obzirom na to da su u Pazarince došli iza jedanaest sati u noći, Đurđica se tek sljedeće jutro suočila sa stvarnošću u kojoj će morati živjeti.

Nelijepe kuće nisu bile čiste, nego su im se zidovi pričinjali i žuti i sivi i zeleni - svakakvi. Debele pjege od kišnih pljuskavica gotovo su se naslagale na svakoj kući od strehe do temelja. Razizemlje bile su smještene mesnice i mračni mali dućančići u kojima su Židovi tržili staru robu. (Tonković, 2016.; 366)

Prvi dan u školi naišla je na ravnatelja Stjepanovića koji je bio grub prema njoj kazavši joj kako je već izostala već jedan dan s posla. Osim ravnatelja, prema Đurđici nisu bile susretljive niti kolegice koje su obijesno komentirale njezino imenovanje bez raspisanog natječaja. Osim problema koji je prate na poslu, Đurđica je dugo patila i zbog ljubavnih nedaća. Hanibalova majka nije bila za njihovu ljubav jer su o Đurđici kružile razne priče. Ona je brinula o predrasudama svijeta i aristokratskog društva, ali isto tako jasno vidi da su sve priče o Đurđici nesreća i nepravda. Đurđica nije mogla izdržati sav teret koji se svalio na nju te doživi potpuni krah.

Teturaćući korane naprijed, a onda osjeti da joj se vrti i nešto joj strano ulazi u dušu. Ujedared uzme trgati sa sebe odijelo, nije više nikoga raspoznavala, zjenice u očima silno se povećale, i skočivši k svjetlu, klikne: - Evo, ja sam Djevica Marija, Bogorodica, eto, gledajte me, oh, vi - nezbošci! (Tonković, 2016.; 444)

Nakon ovoga događaja Đurđica je ležala u komi, a kada je došla k svijesti rekla je kako je zaručena i da je njezin zaručnik onaj na križu te odluči otići u samostan. Na kraju dolazi do potpunog raspleta, redovnica kao i njezin nesuđeni ljubavnik završavaju tragično, a sve to jer je sudbina tako htjela.

3. POLOŽAJ ŽENE U 19. STOLJEĆU

Žene u 19. st. nisu uživale zavidan položaj. Ženama je mjesto bilo isključivo u obiteljskim domovima, a muškarci su bili oni koji su jedino mogli biti prisutni u javnoj sferi. Imale su vrlo slab pristup obrazovanju, a i ono ih je samo pripremalo samo za ulogu dobre supruge, nacionalno svjesne majke i spretno kućanice. (Šego, 2011., 141 – 160) Žena je uostalom još od davnina bila manje vidljiva od muškarca tj. nalazila se u neravnopravnom položaju u odnosu prema muškarcu. Slobodno se može reći kako su bile potlačene, obilježene brojnim predrasudama te smatrane manje vrijednima u duhovnom i tjelesnom pogledu. (Šego, 2011., 141 – 160)

U patrijarhalnom su društvu ideali ženskosti pobožnost, čistoća, pokornost i samozatajnost. Žena je morala biti pasivna promatračica života, a ujedno i podložna Bogu i suprugu odnosno živjeti za druge, a ne za sebe. (Šego, 2011., 141 – 160) U takvom obliku življenja i shvaćanja stvari, razlika između spolova smatrala se odrazom prirodnog poretka. Kao takve, u potpunosti su svedene na tijelo i šutnju. Muškarac je u potpunosti dominantan u takvim oblicima življenja te je onaj koji posjeduje žensko tijelo. Žena se mora svidjeti muškarcu, uveseljavati ga, ne ometati i učiniti mu život lakšim. (Šego, 2011., 141 – 160) Kada govorimo o ženama u Hrvatskoj možemo reći kako je niska obrazovna razina građanskih žena bila velika kočnica razvoju kulture. Žene nisu mogle steći sustavnu naobrazbu jer nisu smjele pohađati gimnaziju koja je bila jedini adekvatan izvor znanja u to doba. Postojale su posebne škole za žene u kojima su učile kako biti dobra domaćica, žena, majka, no ništa više od toga. (Šego, 2011., 141 – 160) Za žene i djevojke bila su organizirana brojna predavanja kojima je bio cilj potaknuti temeljitiju i sustavniju naobrazbu žena. Predavanja je pokrenuo Ivan Perkovac 15. listopada 1869. godine s predavanjem na temu *O zvanju i rodoljublju žena*. Nažalost, predavanja su nakon nekog vremena prestala vrlo vjerojatno zbog toga što su muškarci zabranjivali svojim ženama i kćerima da prisustvuju, a kamoli imaju ikakve druge veze s njima. (Šego, 2011., 141 – 160) Do reforme školstva 1874. godine obrazovanje je djevojaka, ali i obrazovanje uopće bilo na iznimno niskoj razini. S vremenom dolazi do brojnih zalaganja za poboljšanje položaja žena u društvu, ravnopravnost muškaraca i žena, ali i za sam položaj učiteljica. (Šego, 2011., 141 – 160) Osoba koja se najviše istakla bio je Ivan Perkovac koji je citirao Stuarta Milla ističući intelektualnu i moralnu ravnopravnost

žena. Govori kako „guranje“ žena u privatnu sferu i njihovo vezivanje za kuću ne odgovara modernim društvenim potrebama. Isto tako zalaže se za slobodno obrazovanje djevojaka prema njihovim prilikama. (Šego, 2011., 141 – 160) Borio se i protiv nejednakosti plaća učitelja i učiteljica te ograničavanja prava na brak zaposlenim učiteljicama. U 19. broju „Vienca“ iz 1869. godine Perkovac želi razbiti predrasude i stereotipe prema ženama. Navodi kako one moraju biti nježne i krotke, ali samostalne te im se nikako ne smije uzeti sloboda. Iz navedenog uočavamo kako su u *Vienca* izlazili brojni tekstovi u kojima se borilo za žensko obrazovanje, ali i prava uopće. (Šego, 2011., 141 – 160) Pisalo se u njemu o ženskim umnim sposobnostima, tijelu, emocijama, domoljublju, emancipaciji, kulturi, znamenitim ženama itd. Žene su prikazivane kao njegovateljice hrvatskoga jezika, čuvarice obitelji i odgoja, odgojiteljice nacije, uzorne supruge, požrtvovne majke, uzor moralnoga ponašanja itd. (Šego, 2011., 141 – 160)

4. LIK UČITELJICE U DJELIMA 19. STOLJEĆA

O djelima koja sadrže likove učiteljica, njihove nedaće i prepreke na koje su nailazile pisali su brojni povjesničari književnosti. Miroslav Šicel tako se osvrnuo na sadržaj i formu *Stankovačke učiteljice* navodeći sljedeće:

(...) ona dotiče aktualne probleme učiteljskog staleža na selu, seljaka uopće, prikazuje intelektualce građanskog i malograđanskoga porijekla i njihove političke makinacije i nesnalaženja. (Šicel, 1971.; 62)

Nadalje piše kako je sam Perkovac tendenciozan pisac kojega u prvom redu zanimaju socijalni problemi. Kroz svoje pisanje, način pisanja i komentare Perkovac stvara o sebi sliku žustroga protivnika feudalnog poretka. Ističe kako je on taj koji je prvi započeo tehniku pisanja pisama u ocrtavanju i karakterizaciji likova svojih djela. (Šicel, 1971.; 62) Njegova proza prema Šicelu sadrži veliku količinu naivnosti, neinventivnosti i suhoparnosti. Razlozi za ovakav način pisanja vjerojatno su težnja da bude što realniji i da mu fabule budu vjerni odraz stvarnosti koju je promatrao i unosio u svoja djela. (Šicel, 1971.; 62) Na djelo Ivana Perkovca osvrnuo se i Slobodan Prosperov Novak koji djelo naziva programatskim tekstom uz realističan opis problema toga doba. (Šego, 2011.; 151)

(...) u duljoj prozi *Stankovačka učiteljica*, ovaj dobar poznavatelj svakidašnjice napisao je u formi pisama jednu od najrealističnijih proza onoga doba. Prozu *Stankovačka učiteljica* napisao je kao tekst programatski, kao svjesno odustajanje od romantičarskih fabula, kao prvu ozbiljniju hrvatsku naznaku realizma. (Šego, 2011.; 151)

Nadalje, Prosperov Novak navodi kako je Perkovac u svojoj prozi imao je poseban odnos prema ženama i prvi je koji se u modernoj hrvatskoj književnosti zalagao za njihov bolji položaj. (Šego, 2011.; 151) Prosperov Novak navodi kako se Perkovac čak poistovjetio s kapetanom Granošom koji je dao sagraditi nove školske prostorije. (Šego, 2011.; 151) *Stankovačku učiteljicu* tj. Martu kroz cijelu radnju vode entuzijazam, nepokolebljivost, hrabrost, zanos i ljubav. Sagledavši njen odnos prema

okruženju koje ju odbacuje, može se zaključiti kako je riječ o ozbiljnoj, požrtvovnoj i predanoj osobi. (Šego, 2011.; 152)

Osvrnuli su se i na Šenoin kratki roman *Branka*. Brankin lik okarakteriziran je kao psihološki uvjerljiv, individualiziran i realistički koncipiran. Branka je utjelovljenje ideje da boljitak hrvatskom narodu mogu donijeti samo pismeni, obrazovani i domoljubivi ljudi. (Šego, 2011.; 152) Krešimir Nemeć tako navodi kako Branka kao lik nije rađena po konvenciji idealiziranih romantičarskih književnih modela i klišeja. Isto tako Branku uspoređuje s drugim likovima književnosti kao što su Dora Krupićeva i Klara Grubarova. Za njih navodi kako su likovi s definitivno zadanim osobinama, bez značajne promjene i razvoja u fabuli te su goli aktanti koji samo ispunjavaju svoju ulogu u strukturi zapleta. (Šego, 2011.; 152) S druge strane imamo Branku koja je subjekt koji se ovisno o situaciji mijenja i razvija. Fabula djela realizirana je tako da razotkrije njihov samorazvoj, karakter i motive djelovanja. (Šego, 2011.; 152) Branka se svom snagom trudi uljuditi i kultivirati svoju divlju četnicu“. Ipak, svjetina u Jalševu nažalost ne shvaća Brankine odgojne metode, a na kraju šalju i tužbe jer razgaljuje dječju maštu domoljubnim pričama koje djeca ne razumiju. (Šego, 2011.; 152) Za Branku možemo reći kako je uistinu nesebična, obrazovana, altruistica, otvorena, uporna, radi za opće dobro, ambiciozna, nepokolebljiva, beskompromisna, puna entuzijazma, pristupačna, marljiva, blaga, ali odlučna, ustrajna u svom plemenitom naumu. (Šego, 2011.; 154) Gjalski također piše o sudbini učiteljice u malograđanskoj sredini. Stvara sliku mlade djevojke koja je suočava s teškim životnim situacijama koje nam vjerno prikazuje i ocrtava. Od traženja mjesta u kojemu bi radila kao učiteljica pa sve do problema na koje nailazi kada dobije posao u slavonskom selu Pazarinci. Svojom naivnošću kao i Marta i Branka, ona postaje žrtvom ljudske bezobzirnosti. Zbog svoje dobrote i djetinje naivnosti nije se mogla prilagoditi sredini u kojoj se nalazila. Iako je njezin lik u pojedinim situacijama ocrtan kao vrlo snažan, na kraju jedini izlaz vidi u tome da postane časna sestra i ode u samostan.

5. UČENICI I UČENICE UNUTAR SUSTAVA ŠKOLSTVA

U sva tri djela uočavamo kako dolazi do spolnog razdvajanja učenica i učenika prilikom pohađanja nastave. Nositeljice radnje ovih triju djela poslone su na svoje namještenje kako bi isključivo predavale nastavu koju pohađaju samo učenice. Iz teksta se može primijetiti kako se navodi da dječacima predaju muškarci, a djevojčicama žene. Takav oblik provođenja nastave seže daleko u prošlost. Odgojno-obrazovna spolna politika datira još iz terezijanske reforme, a punu afirmaciju doživljava u drugoj polovici 19. stoljeća. (Župan, 2013.; 61) Trivijalne škole dječaci i djevojčice uglavnom su polazili zajedno, a u glavnim školama bilo je preporučeno spolno razdvajanje tj. dolazi do otvaranja posebnih djevojačkih škola. (Župan, 2013.; 61) Iako su trivijalne škole mogli pohađati i djevojčice i dječaci, preporučeno je bilo spolno razdvajanje po klupama. S vremenom dolazi do otvaranja još škola za djevojčice i djevojke u kojima su morale naučiti sve ono što je primjereno njihovom spolu ako je to bilo moguće. Iako su bile brojne državne intervencije kako bi se školstvo, a s tim naravno i školovanje djevojčica poboljšalo, slika obrazovanih žena sve je više propadala. Djevojčice su slabo pohađale školu jer je tadašnji glavni problem bio roditeljski otpor pri slanju u školu. Roditelji nisu slali djevojčice u školu zbog toga što se nisu obučavale ručnom radu, a to se smatralo vrijednim predmetom za mlade djevojke i djevojčice. (Župan, 2013.; 62) U knjižici *Nešto o školah pučkih* iz 1844. Lj. Vukotinić tako opisuje tadašnje nerazumijevanje i odbijanje obrazovanja žena:

U mnogih krajeva naše domovine djevojke niti škole nepohadjaju, niti bijaše moguće, puk na to dobrim načinom spraviti, da bi djevojku u školu pošiljao. Ljudi bo nisu kadri to presapiti, da što bi djevojke u školi radile? (...) Oni kažu, da njim netreba gospoja. Djevojka se nek uči presti, nešto šiti, zlo kuhati i gospodariti, da danas sutra može onakom gospodaricom postati, kakva joj mati bijaše. (Župan, 2013.; 62)

Drugim riječima, djevojke nisu morale znati čitati, pisati i računati, ali su morale znati šiti, vesti i štrikati jer je sve to bilo karakteristika ženskog identiteta. (Župan, 2013.; 62) Tijekom druge polovice 19. stoljeća više djevojačke škole imale su najvažniju

ulogu u izgradnji poželjnih ženskih identiteta kod djevojaka iz srednje građanske klase. Nastavu su u tom periodu nastavljale samo djevojke iz srednje i više klase, a ostatak je prekidao svoje školovanje. Spolna politika hrvatskog školstva u drugoj polovici 19. stoljeća imala je ograničen domet jer se za većinu djevojaka primarna i jedina socijalizacija odvijala unutar obitelji. Spolna politika odvajanja muškaraca od žena se mijenjala, a do kraja 19. stoljeća djevojke su mogle pohađati muške više pučke škole koje su tako postajale mješovite. U tom periodu održavane su brojne učiteljske skupštine koje su za cilj imale poboljšati obrazovanje djevojaka. Jedan od zaključaka bio je kako se školski sustav u potpunosti treba staviti u funkciju stvaranja budućih dobrih kućanica:

Nije dosta, da je žena dobra supruga i majka, nego se hoće da je i dobra kućanica; zato je potrebno, da dom i škola nastoje već za rana položiti temelj valjanom uzgoju buduće kućanice. Pučka škola zadovoljit će ovoj zadaći priučavanju već nižih razredih djevojke bitnim svojstvom svake dobre kućanice. (Urednosti i čistoći, radinosti i marljivosti, štedljivosti i pregaranju). (Župan, 2013.; 85)

Kada bi došlo do pretjeranog školovanja ženske mladeži, njihova ženskost bila bi dovedena u pitanje te bi je upravo zbog toga trebalo držati u granicama kućanskih tj. „ženskih“ vještina. Koliko su muškarci smatrani sposobnijima od žena u tadašnjem školskom sustavu, govori nam i činjenica kako su za djevojke bili izrađivani posebni obrazovni programi. Prema mišljenju tadašnjih psihologa i liječnika, psihička konstitucija žene nije bila sposobna za mentalne napore kao muška. Tako osmišljen program za djevojke imao je smanjen broj sati matematike, prirodoslovlja, hrvatskoga jezika, povijesti i zemljopisa, a ženski ručni rad i dalje je imao najveću satnicu. Sve te činjenice samo nam dakle potvrđuju glavnu misao o zadaći tadašnjeg obrazovanja djevojaka, a ono je da postanu što bolje majke i kućanice koje rade za dobrobit svoje obitelji.

Takve općeprihvaćene stavove vidimo i u djelima koje smo analizirali. Junakinje tih djela nisu prihvaćene u sredini u kojoj se nalaze. Njihov se način rada s djevojčicama nije uklapao u ondašnja shvaćanja. Iako su djevojčice trebale izrasti u žene koje će biti dobre domaćice, žene i požrtvovne majke, stanovnicima se nije svidio njihov blizak odnos s učiteljicama. Učenice su upravo te karakteristike mogle poprimiti kroz nastavu tj. druženja s Martom i Brankom i Đurđicom. One su im pružale ljubav, radost, veselje, ali isto tako učile su ih pravim vrijednostima. Podučavale su djecu kroz igru, nastojale su da im učenje bude veselje i prema svakom su djetetu iskazivale ljubav. Pišući o ovoj temi autori su bili svjesni stanja i položaja u kojemu su se nalazile učiteljice. Vjerojatno su kao zadaću svojih djela smatrali upravo buđenje svijesti o tome kako se nešto mora promijeniti u sustavu, ali i društvu općenito. Isto tako pisanje o ovoj temi možemo promatrati kao hrabar čin jer nije lako, a ni poželjno zadirati u aktualne probleme određenoga razdoblja. Perkovac, Šenoa i Gjalski su se upravo zadiranjem u ovaj problem predstavili kao napredni pisci, kao oni koji drugima žele „otvoriti oči“, tj. ukazati na iznimno važan problem koji pogađa društvo. Svojim djelima u kojima iznose predrasude i stereotipe o ženama zasigurno žele ukazati na to kako je društvo krenulo u krivom smjeru te kako je potrebna emancipacija žena.

6. TRETMAN UČITELJICA

Problem koji je važan kad je riječ o učiteljevanju u 19. stoljeću jest da iako su radile isti posao i pripadale istom sustavu kao i muškarci učitelji, učiteljice nisu imale jednaka radna prava. Spolna diskriminacija učiteljica 19. stoljeća proizlazila je iz građanske patrijarhalne ideologije, a najviše se očitovala u manjim plaćama i zabrani udaje. (Župan, 2013.; 85) Činom prihvaćanja učiteljskog poziva bile su podijeljene između privatnog područja kućanstva, koji je bio nametnut kao prirodno mjesto i javnog područja školstva kojem su pripadale svojim zanimanjem. U djelima vidimo kako pri dolasku u mjesta gdje će raditi ni Marta ni Branka, a ni Đurđica nisu udane, a njihovi kolege to najčešće jesu. Zakonom iz 1888. godine u jednom od zakona, u glavi 152. stajalo je: *Uda li se koja učiteljica, smatrat će se, da se je dobrovoljno službe odrekla, no koja služi preko 5 godina, dobiva otpovninu u iznosu od jednogodišnje plaće.* (Župan, 2013.; 146) Protiv zakona o napuštanju zvanja nakon udaje borio se Izidor Kršnjavi te ju je smatrao povredom privatnosti učiteljica. Upravo ovaj zakon možemo prepoznati i u djelu gdje je učitelj oženjen, a učiteljice nisu udane. Učiteljice nisu smjele biti u ljubavnim vezama odnosno u braku upravo zbog toga kako ne bi ostale trudne. Trudna učiteljica vjerojatno bi davala loš primjer svojim učenicama koje je podučavala. U časopisu *Kršćanska škola* ponavljao se stari argument protivnika udaje učiteljica, a bazirao se na tom da se u isto vrijeme ne može biti dobra učiteljica i majka.

Ima li koja učiteljica, što službuje, volju za udaju, to neka si izabere takvoga muža, koji će biti u stanju uzdržavati ženu, a ako ustreba, i obitelj jer taj neka ne misli na ženidbu, koji to u stanju nije. Dobije li učiteljica takvoga muža, ne smije više da reflektira na službu, ako želi u svem, da ugoditi mužu. Kakva je to obitelj, otac i mati u službi? (Župan, 2013.; 150)

Pa ipak bez obzira na to da su Marta, Branka i Đurđica bile jedne od onih učiteljica koje su svoj posao živjele i smatrale ga upravo svojim pozivom, svejedno su bile izložene kritikama i zlim glasovima.

Kada pogledamo sudbine i završetke djela možemo uočiti bitnu razliku u njihovu oblikovanju. Svaki autor za svoju junakinju ima drukčiji kraj i predodređenu sudbinu koja ju prati. Perkovac svojoj junakinji, tj. Marti Božić na samom kraju nudi

mogućnost biranja. Marta se udaje za Granošu te svoju sreću nakon brojnih problema pronalazi na svim životnim poljima. On joj daje potpunu slobodu, moći će raditi ono što voli, ali isto tako može biti voljena od strane muškarca s kojim će stupiti u brak. Razmotrivši tri sudbine naših junakinja zaključujemo kako je Marta prošla najbolje i kako je jedino ona ta koja dobiva potpunu slobodu. S druge strane pratimo sudbinu Šenoine junakinje Branke Kunić koja na kraju romana kao i Marta ima mogućnost udaje za voljenu osobu, tj. za grofa Belizara. Njezino zvanje ipak mora trpjeti jer više neće moći raditi kao učiteljica u Jalševačkoj školi, samim tim neće moći provoditi vrijeme s dječicom koja su je toliko zavoljela. Na kraju joj se obraća i svećenik koji joj govori da se od nje ne traži žrtva da bude učiteljica cijeli život, već da će sada biti školnikovica, a njezin suprug školnik. Tješi ju riječima utjehe kako će udajom za njega vratiti Hrvata Hrvatskoj zemlji, a upravo to je njezin herojski čin. Razmatrajući sudbinu Đurđice Agićeve zaključujemo kako je jedina ona u potpunosti tragičan lik. Gjalški joj ne dozvoljava mogućnost biranja, njezina je sudbina tužna i tragična. Predstavljena je kao lik koji živi za svoj posao, a na kraju joj se oduzima i taj dio sreće. Marta i Branka imale su mogućnost udati se i voljeti, ali Đurđica ne može ni to. Ona postupno propada, odlaskom u samostan njezina sudbina postaje zapečaćena, može se naslutiti kako tu dolazi njezin kraj.

Svako od ovih djela donosi drukčiju sudbinu i obrat. Marta se ničega ne mora odreći te život može nastaviti potpuno sretna radeći ono što voli i voljeti muškarca. Branka se morala odreći svojega zvanja, ali je nastavila živjeti s voljenim muškarcem. Đurđica završava tragično bez ikakve mogućnosti biranja, a oduzeto joj je ono najvrjednije i ono što je najviše voljela.

7. ZAKLJUČAK

U ovom radu obradili smo tri djela hrvatske književnosti 19. stoljeća. U sva tri djela uočavamo iznimna podudaranja. Marta, Branka i Đurđica likovi su učiteljica koje povezujemo s idealizmom, domoljubljem, altruizmom, plemenitošću, poštenjem, čuvanjem nacionalnoga identiteta, dobrohotnošću, žrtvovanjem, oduševljenjem i ljubavlju prema učiteljskom pozivu, ali i nepriznatošću. (Šego, 2011.; 158) Naše junakinje imaju ono najbolje u sebi, rade za dobrobit drugih i spremne su se potpuno žrtvovati za svoj poziv. U djelima već od samog dolaska učiteljica na njihova namještenja, uviđamo kako sa svim svojim osobinama ne padaju na plodno tlo, tj dolaze u mjesta na kojima će započeti njihovi najveći životni problemi, ali i mjesta koja će odrediti njihovu sudbinu pa kakva god ona bila. Mlade i naivne odjednom se nađu u skućenoj sredini koja je obuzeta nezadovoljstvom, jalom i netrpeljivošću, no ipak u svojoj borbi pobjeđuju. Šenoa, Perkovac i Gjalski pišući o pozivu učiteljica smatraju kako učiteljice moraju biti sustavno obrazovane, moraju imati široku i opću kulturu te biti prožete iskrenom ljubavlju prema svojem narodu. (Šego, 2011.; 158) Junakinje tih djela radile su za opće dobro, primjenjivale su suvremene metode u radu sa svojim učenicama, a tjelesnu kaznu potpuno su odbacile. S učenicima su imale prisan odnos što je izazvalo negativne komentare sumješšana. Možemo reći kako su sve tri prava slika emancipiranih, samostalnih žena, koje su zagovornice napretka, ali prije svega istinske vizionarke boljega života čitavoga društva.

8. LITERATURA

1. August Šenoa, „Branka“, 2.izdanje, izdavačko knjižničarsko poduzeće „Mladost“, Zagreb, 1969.
2. August Šenoa, Branka, Školska knjiga, Zagreb, 2003.
3. Dinko Župan, Mentalni korzet, Spolna politika obrazovanja žena u Banskoj Hrvatskoj, Osijek, 2013.
4. István Lőkös, Pristupi Gjalskom, Matica hrvatska, Zagreb, 2010.
5. Ivo Frangeš, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 38, Zora Matica hrvatska, Zagreb, 1968.
6. Jasna Šego, O ženama u „Viencu“ i o liku učiteljice u trima književnim tekstovima 19.st. u kroatologija 2 (2011) 2 : 141 – 160
7. Krešimir Nemeč, Povijest hrvatskog romana - od početaka do kraja 19. stoljeća, Znanje, Zagreb, 1995.
8. Ksaver Šandor Gjalski, Izabrana djela, Jadranka Brnčić, riječ, Vinkovci
9. Miroslav Šicel, „Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća“, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
10. Miroslav Šicel, Povijest hrvatske književnosti, Knjiga II., Realizam, Zagreb, 2005.
11. Miroslav Šicel: Pregled novije hrvatske književnosti (drugo prošireno izdanje), Matica hrvatska, Zagreb, 1971.
12. Tihomir Tonković, Sabrana djela Ksavera Šandora Gjalskog, Knjiga III., Karijatide, Zagreb, 2016.

9. SAŽETAK

U ovom radu govori se o položaju učiteljica u 19. stoljeću. U prvom dijelu rada rečeno je nešto o autorima ovih djela, njihovim životima, književnom radu itd. Isto tako na samom početku u kratkim crtama pokušali smo prikazati sliku realizma kao razdoblja u kojem nastaju tri obrađena djela. U glavnom dijelu rada prikazali smo likove i radnju triju djela: *Stankovačka Učiteljica* Ivana Perkovca, *Branka Augusta Šenoe* i *Đurđica Agićeva* Ksavera Šandora Gjalskog. Kroz opise radnje i likova prikazali smo podudaranja u djelima, ali isto tako i opći položaj žena u 19. stoljeću koji je vjerno prikazan u sva tri djela. Tri junakinje realistično su opisane kroz sve probleme i nedaće koje su ih zadesile na njihovim namještenjima. Na kraju smo opisali položaj učiteljica, ali i žena općenito u 19. stoljeću te smo rekli nešto više o spolnim razlikama i tretmanima učenica i učenika u školskom sustavu.

KLJUČNE RIJEČI

Realizam, obrazovanje, učiteljice, Branka, Marta, Đurđica

10. SUMMARY

This paper discusses the position of female teachers in the 19th century. The first part of the paper presents a short monographic overview of selected authors and the literary period. In the main part of this paper we presented the characters and plots of three books,,: *Stankovačka učiteljica* by Ivan Perkovac, *Branka* by August Šenoa and *Đurđica Agićeva* by Ksaver Šandor Gjalski. By analyzing the plot and the characters we not only showed some similarities between these books, but also the general position of women in the 19th century, which is presented in a realistic manner in all three books. At the end of this paper, we described the position of female teachers, but also women in general in the 19th century, and discussed some gender differences, aswell as the treatment of students in the school system. In the conclusion, we make a synthesis of everything discussed in the paper.

KEY WORDS

Realism, education, teachers, Branka, Marta, Đurđica